

Uvodnik

Nepal in mogočno gorovje Himalaje sta bila že zgodaj velik izziv za slovenske alpiniste. Aleš Kunaver, alpinist in načelnik Komisije za odpravo v tuja gorstva pri Planinski zvezi Slovenije, in novinar Zoran Jerin sta na izvidniški poti konec leta 1962 in v začetku 1963 dva meseca peš potovala po vzhodnem Nepal (od 27. novembra 1962 do konca januarja 1963, skoraj 550 km). Celotno njuno potovanje z ladijskim prevozom tja in nazaj je trajalo od konca oktobra 1962 do konca februarja 1963. Neverjetno dolgo za današnje čase, možnosti in predstave! Takrat sta si ogledovala dostope do himalajskih sedem- in osemtisočakov, bodočih ciljev alpinističnih odprav. Aleš je na tej poti posnel film *Dežela Šerp* (1962), Jerin pa je napisal knjigo *Vzhodno od Katmanduja* (1965).

Po povratku iz Nepala me je Aleš poklical po telefonu, da bi prišel k njemu v tovarno Avtomontaža na Celovski cesti v Ljubljani. To je bilo moje prvo srečanje z njim. Bil sem nepalski študent-štipendist na Fakulteti za strojništvo Univerze v Ljubljani. Z navdušenjem mi je pripovedoval o potovanju po Nepal leta 1962. Bilo mi je v veliko veselje in čast spoznati nekoga, ki je bil tako navdušen nad našo državo, njenimi lepotami in mogočnim gorovjem – Himalajo. Ugajalo mu je, da so ljudje v Nepal prijazni in nasmejani, čeprav živijo zelo skromno. Občudoval je hindujske templje in budistične pagode ter drugo bogato nepalsko kulturno dediščino, ki je bila že takrat pod Unescovo zaščito. Spomnim se, da je obiskal tudi Chainpur, moj rojstni kraj, od koder se vidi na enega mogočnih himalajskih vrhov – Makalu. Poslušal sem ga zato še z večjim zanimanjem in mu potrdil, da se ta vrh res vidi zelo dobro, tudi iz okna moje rojstne hiše, od koder imam celo fotografijo. Bila je razstavljena skupaj s fotografijami alpinistov na razstavi o Himalaji v Slovenskem etnografskem muzeju v Goričanah leta 1982. Na najinem takratnem srečanju mi je predstavil načrt, da bi med drugim slovenski alpinisti poskusili plezati tudi na vrh Makaluja. Načrt je uresničil leta 1972, ko je organiziral 4. jugoslovansko alpinistično himalajsko odpravo (JAHO), ki ji je bil Makalu dodeljen kot rezervni cilj, namesto neodobrenega Kangbačena. Poleg desetih alpinistov so na odpravi sodelovali še trije raziskovalci: dr. Tone Wraber, botanik, je imel nalogo botaničnega raziskovanja s floristično inventarizacijo in zbiranjem visokogorskega herbarijskega gradiva. Ornitolog Janez Gregori naj bi raziskoval živalstvo, predvsem ptiče in sesalce. Dr. Jurija Kunaverja, geografa, poznavalca visokogorskega ledeniškega reliefa ter aktivnega jamarja pa je zanimala zlasti geomorfologija in je želel kartirati dolino Baruna. Vključitev treh znanstvenikov v sestav odprave je bila predvsem odločitev in odgovornost vodje odprave, čeprav je temu deloma botrovala tudi nikoli izpeljana odprava na Ararat, ki sta jo leta 1956 načrtovala oba brata – Aleš in Jurij Kunaver.

Rad bi poudaril, kako celovito je Aleš Kunaver želel pomagati Nepal. To, da je organiziral alpinistično odpravo in k sodelovanju povabil tudi tri naravoslovce, je bila samo predhodnica njegovega naslednjega izjemnega dejanja, ustanovitve šole za nepalske gorske vodnike v Manangu.

V nadaljevanju se bom omejil na opis prizadevanj Vlade republike Nepala za ohranitev ter obnovo gorskega ekosistema v zgornjem delu doline Baruna.

S skupnimi prizadevanji Vlade republike Nepala in Gorskega inštituta (The Mountain Institute, Washington) je bila Zgornja dolina Baruna, obljudena visokogorska divjina v vzhodnem Nepalju v provinci Sankhuwasabha leta 1992 proglašena kot narodni park. To je bilo narejeno z namenom ohranitve in obnove biotsko izjemno pestrega gorskega ekosistema. V tem narodnem parku na njegovem višjem obrobju živijo etnične skupine Rai, Šerpe in Botije. Nižje pa najdemo etnične skupine Gurunge, Tamange, Magare, Neware, Brahmine in Četrije.

Že vse od leta 1990 potekajo številni inovativni projekti, kot je npr. kakovostna proizvodnja blaga allo, izdelanega iz vlaken lokalnih rastlin (koprive), jakove volne, papirja lokta, ki je izdelan iz lubja grma *Daphne* (*Daphne bhola* subsp. *Bhola*), in drugo. Uporaba rastlin za izdelavo papirja lokta je ena od mojstrskih tradicij Nepala. Botaniki so v tem narodnem parku našli preko 3000 cvetnic, med njimi različne vrste rododendronov (slečev), orhideje itd. Velika svetovna posebnost je jartsa gunbu (*Ophiocordyceps sinensis*), redka in dragocena zdravilna goba, pravzaprav kombinacija parazit-ske glive na telesu gosencice. Tako imenovana gosencičina goba zraste 2–6 cm visoko nad zemljo. Najkakovostnejša raste na pobočjih nad Dolpo v zahodnem delu Nepala in dosega vrto glave cene. Jartsa gunbu iz nadmorskih višin od 4000 do 5500 na območju Narodnega parka Makalu Barun velja za nekoliko manj kakovostno. V času rasti jartsa gunbu stotine lokalnih prebivalcev nabirajo te cenjene zdravilne gobe, ki jih uporabljajo za zdravljenje boleznih raka in drugih težko ozdravljivih boleznih. Kot afrodiziak je ta goba najbolj priljubljena na Kitajskem, Japonskem in v Južni Koreji.

Zoologi so zabeležili več kot 400 različnih ptičev in divjih živali, med njimi snežnega leoparda, rdečo pando, himalajskega črnega medveda, divje svinje, govedo mošus, jelene ipd.

Nepalski botanik T. B. Shrestha je nekoč zapisal, da je v regiji Makalu Barun na enem območju zgoščeno tropsko, subtropsko in gorsko rastlinstvo, kar predstavlja bogato naravno nahajališče ekološko neokuženih semen.

Velika ekološka raznolikost je navdihnila ameriškega »gorskega« geografa Altona C. Byersa, ki je izdelal svojo aplikativno študijo o tem območju (2014). V njej ne obravnava le varovanja visokogorskih ekosistemov, temveč tudi učinke podnebnih sprememb in posledično nevarnost katastrof zaradi nenadnih poplav. V vse številnejših in vse večjih ledeniških jezerih se lahko zaradi različnih vzrokov (podori, plazovi, potresi) naenkrat sprostito ogromne vodne mase in ogrozijo deset- ali stotisoče prebivalcev. Byers je doktoriral na Univerzi Colorado leta 1987 iz sprememb v Narodnem parku Sagarmatha, s poudarkom na eroziji vrhnjih zemeljskih plasti in dinamike vegetacije.

Isti avtor že dlje časa opazuje 2 km dolgo ledeniško jezero West Barun na koncu Spodnjega barunskega ledenika. Zaradi globalnega segrevanja je začelo nastajati že okoli leta 1950, do danes pa je naraslo na velikost blizu 2 km²! Da bi zmanjšali nevarnost nekontroliranega nenadnega odtoka vode iz tega jezera, je nujna strateška znanstvena študija (sodelovanje lokalne vlade, lokalnih prebivalcev, vaškega razvojnega odbora, Vlade republike Nepala in mednarodnih ustanov).

Splošno povečanje človekovih aktivnosti, razmah planinstva, pohodništva in pustolovskega turizma v oddaljenih gorskih območjih, kot je Narodni park Makalu Barun, je velik izziv za gorske ekosisteme po vsem svetu. V močnem porastu so prenočitveni objekti, čajnice ipd. Vzporedno s tem opazujemo povečan obseg sekanja počasno rastočega grmičevja, kakršna sta brin in rododendron (za kurjavo). Vlada je s prepovedjo kurjenja že poskušala zaščititi ekosisteme tega narodnega parka. Les naj bi zamenjalo kurilno olje, kar pa tudi ni ravno najboljša alternativa.

Vse te aktivnosti so zamrle v času ljudskega upora maoistov (1996 do 2006). Uničeni so bili številna bivališča in prenočitveni objekti, izginila je infrastruktura in skoraj vse sledi razvojnega projekta Makalu – Barun. Od leta 2010 je temu sledilo naraščanje povpraševanja po poceni delovni sili na Bližnjem vzhodu, v Maleziji, Južni Koreji in v Evropi. Posledica je bil masovni odliv mlade nepalske delovne sile v tujino, v vaseh pa so ostali samo starejši moški, otroci in ženske. Razvoj v mestih in vaseh je tako skoraj povsem zastal.

Kot sem že omenil, Aleš Kunaver ni hodil v Nepal le zaradi lepote gora in alpinizma, ampak je želel tudi pomagati ljudem, ki živijo trdo življenje pod našimi visokimi gorami. Želel je spoznati njihovo kulturo in tudi podpreti raziskave Nepala na raznih področjih. Ugotovil je, da Šerpe, brez katerih ni odprav, nimajo dovolj znanja za varno plezanje in reševanje v primeru gorskih nesreč v Himalaji. Kot že omenjeno, je bila prav na njegovo pobudo in s finančno pomočjo vlade tedanje Jugoslavije in Republike Slovenije zgrajena šola za gorske vodnike v Manangu. Najbolj sem občudoval in še vedno občudujem Alešev čut za pomoč nosačem in sirdarjem, ki odpravam pomagajo nositi tovor v najzahtevnejših pogojih. To je bilo njegovo osebno vizionarsko delo, saj so si Šerpe s strokovnim usposabljanjem in teoretičnim znanjem v šoli za gorske vodnike pridobili poklic, ki jim zagotavlja preživetje. Za to si Aleš zasluži našo trajno zahvalo in priznanje!

Zasluga te monografije, katere pobudnik je profesor dr. Jurij Kunaver, je da nas na enem mestu seznanja z ne samo s skoraj pozabljenimi dogodki, temveč tudi s številnimi znanstvenimi dosežki slovenskih avtorjev. Obenem nas seznanja tudi z eno najzanimivejših nepalskih himalajskih pokrajin, v kateri so štirje od štirinajstih himalajskih osemtisočakov in z dolino Aruna, eno najbolj globokih na svetu.

Monografija prinaša nova spoznanja o tem dinamičnem visokogorskem prostoru, ki ga danes pestijo različne težave. Če samo pomislimo na naglo umikajoče se ledenike, to ni več samo skrb nepalske vlade, temveč vsega sveta. Iz nekoč eksotične dežele nepremaganih nepalskih osemtisočakov postaja Nepal vedno bolj torišče naravoslovnih raziskav. Ta monografija je torej prispevek slovenskih znanstvenikov v zakladnico znanj o Nepalju, podobno kot so slovenski alpinisti prispevali k utiranju novih poti na nepalske vrhove. In ne nazadnje, eden od namenov monografije je približati slovenskemu bralcu kraje in pojave, ki so v večini še vedno težko dostopni. Upam, da bo monografija tako opravila več poslanstev hkrati.

mag. Aswin Kumar Shrestha, dipl. ing., MBA,
častni generalni konzul Nepala v Sloveniji